

יום ניצחון בעלות הברית על גרמניה הנאצית

9/5
כ"ו באייר

סנונית
מייסודה של האוניברסיטה העברית

ה'לו"ז
העברי
קובעים מועדים לדורות

הפריגדה
התרבותית

מדור לדור
יהודים הרריים מובילים תנועה חברתית

דור 15
ПОКОЛЕНИЕ 15
צעירים דוברי רוסית
Русскоговорящая молодежь

כל ישראל חברים
ALLIANCE ISRAËLITE UNIVERSELLE

UJA Federation
NEW YORK

ואם אבי
ואם אחי

תרבות
יהודית
ישראלית

משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף א' מורשת

במהלך שנות הגלות, קהילות יהודיות ברחבי העולם, רקמו מסורות ייחודיות סביב מעגל השנה, מתוך רקמת מורשתם הייחודית. 'הלו"ז העברי - קובעים מועדים לדורות' מבית סנונית, מייסודה של האוניברסיטה העברית, הוא מיזם להכללת מועדים בעלי משמעות ותוכן יהודיים ממסורת קהילות ישראל, בתוך מעגל השנה הישראלי. באתר הלו"ז העברי ניתן להקליק ולקבל מידע רחב על המועדים השונים, לצפות בסרטונים, להוריד חוברת 'סדר חג' ומערכי הפעלה ולימוד, דרכם הועברה המסורת שבעל-פה למסורת שבכתב, כדי שתשמש נחלת הרבים.

ה-9 במאי - כ"ו באייר, יום ניצחון על גרמניה הנאצית הוא הזדמנות להרחיב את נקודת המבט הישראלית על מאורעות מלחמת העולם השנייה, מ'שואה וגבורה' ל'שואה, גבורה וניצחון'.

כמיליון וחצי חיילים יהודים לחמו בשורות צבאות בעלות הברית, ותרמו את חלקם לניצחון על גרמניה הנאצית. כמאתיים וחמישים אלף מתוכם נהרגו בקרבות, ולא שבו לביתם.

לאחר הניצחון על גרמניה הנאצית, המשטר הסובייטי דיכא את התרבות והחיים הדתיים היהודיים ביד קשה. זכר השואה הושתק, ונמנעה העלייה למדינת ישראל.

עם התפרקות ברית המועצות, ובעקבות עלייתם של כמיליון יהודים מברית המועצות, התקבע יום הניצחון על גרמניה הנאצית ב-9 במאי. בין העולים היו גם כחמישה עשר אלף ווטרינים, שהשתתפו ב'מלחמת

המולדת הגדולה' כלוחמים או כתומכי לחימה. בשנת 2017 התקבל בכנסת ישראל חוק יום הניצחון על גרמניה הנאצית, שקבע את יום הניצחון בלוח העברי, ביום כ"ו באייר.

סיפוריהם של הווטרנים, הם לב-ליבו של יום הניצחון. יום הניצחון הוא הזדמנות להקשיב ולחלוק כבוד לדור הגיבורים, ולהרחיב את סיפורנו המשותף, כדי שנוכל ספר לדורות הבאים, לא רק על אשר עשו לנו הנאצים ועוזריהם, אלא גם שהשתתפו במלחמה נגדם - וניצחנו.

'הלו"ז העברי - קובעים מועדים לדורות' מבית סנונית, חבר ל'בריגדה התרבותית' מבית דור 1.5, ועמותת 'מדור לדור' כדי להביא את סיפור יום הניצחון לכלל החברה הישראלית. את כתיבת חוברת יום הניצחון הפקדנו בידי האמונות של מר שלום בוגוסלבסקי, שאסף את החומרים, כתב וערך חובר זו. תודה גדולה לשותפים ולתומכים במיזם 'הלו"ז העברי - קובעים מועדים לדורות' מבית סנונית, מייסודה של האוניברסיטה העברית, ובתוכם קרן אבי חי, הפדרציה היהודית ניו-יורק, משרד החינוך - אגף מורשת, ו'כל ישראל חברים'.

חלי טביבי ברקת

מייסדת ומנהלת מיזם הלו"ז העברי

1.5 מיליון יהודים לחמו במדי צבאות בעלות הברית נגד הנאצים, חצי מיליון מתוכם הם חיילי וחיילות הצבא האדום. מתוך היהודים שלחמו בצבא האדום היו 167 אלף קצינים, 334 אלף חיילים ומלחים ו-49 אלף בפלוגות הכרטיזנים. כ-60,000 נשים יהודיות התגייסו לצבא האדום, מדובר על אחוז המתגייסות הגבוה בעולם יחסית למספר היהודיות המתגייסות.

ה-9 במאי הוא יום חג לציון הניצחון של בעלות הברית על גרמניה הנאצית במלחמת העולם השנייה. יום הניצחון נחרת עמוק בזיכרון הקולקטיבי של תושבי ברית המועצות לשעבר, ועלה יחד איתנו לישראל בתחילת שנות ה-90. אלפים מהגיבורים והגיבורות עלו לישראל, אלה הם הוטרינים - ותיקי מלחמת העולם השנייה, הסבים והסבתות שלנו. לולא לחימתם עד אותו מאי 1945, סיום המלחמה בניצחון בעלות הברית, לא היה מתרחש מאי 1948 הכרזת העצמאות. עם זאת עד היום 30 שנה לאחר העלייה הגדולה, הסבים והסבתות שלנו עדיין נעדרים מפנתאון הגבורה הישראלי ולא מצליחים לחדור אל תוך הנרטיב "משואה לתקומה".

למעשה, עד היום מרבית החברה הישראלית כמעט לא יודעת דבר על הקשישים עטורי המדליות אשר מתהלכים ברחובות במצעדים החגיגיים ב-9 במאי.

הם נתפסים כתופעה משונה, שלא מתכתבת עם נרטיב הגבורה המקובל.

חשבו לרגע על שם אחד של וטרן או וטרנית גיבורים שאתם מכירים? גם אנחנו נכדיהם במשך שנים, לא הכרנו מספיק את סיפורם. אף פעם לא למדנו על כך בבית הספר בשירות הצבאי או במשלחות לפולין וגם לא תמיד הזדמן לנו לשאול בזמן. כעת, משהתבגרנו וזהותנו כישראלים דוברי רוסית התעצבה הבנו שמשוהו חסר, שהתרבות והסיפור שלנו נעדרים מהסיפור הישראלי המשותף. ולכן, הקמנו את "הבריגדה התרבותית" מבית דור 1.5. קבוצת צעירים שנולדו בבריה"מ לשעבר, אך העבירו את רוב חייהם בישראל, הפועלים להפוך את התרבות וסיפור של יוצאי בריה"מ לחלק בלתי נפרד מהתרבות הישראלית.

ב-2016 יזמנו לראשונה את "מבצע וטרן" במהלכו קראנו לחברה הישראלית 'לנער את האבק' ולספר את סיפור הגבורה הנשכח של הסבים והסבתות הוטרינים גיבורי מלחמת העולם השנייה. הגיע הזמן ללמד על גבורתם בבתי ספר, צה"ל ומוסדות ציבור ולגלות את סיפור השואה בו ניצחנו!

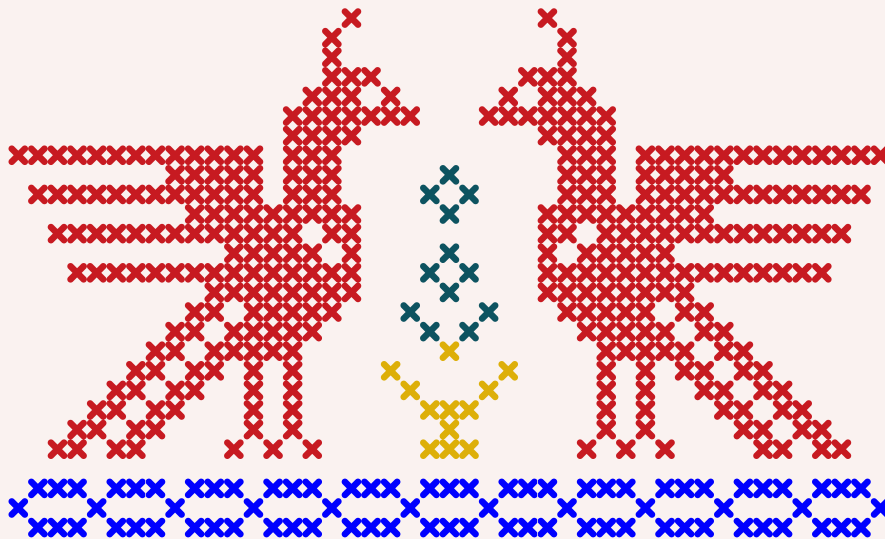
אבל אל נא תטעו, למרות אווירה החגיגית מדובר על 'חג עם דמעות בעיניים', זהו יום זיכרון על אלו שאיבדנו. השכול לא פסח על אף אחד מהבתים בקהילות היהודיות בבריה"מ. 2.7 מיליון יהודים נרצחו בתקופה השואה בשטחים של ברית המועצות לשעבר ו-200,000

חיילי הצבא האדום לא שבו מהמלחמה "הפטריוטית הגדולה" כפי שמכנים אותה הסובייטים. בעוד ששואת יהודי בריה"מ הושתקה על ידי השלטונות הסובייטיים כי הם הסתירו את נתוני ההשמדה היהודית, יום הניצחון היה יום זיכרון לגיטימי, וזיכרונות השואה של יהודי בריה"מ נוקזו לתוכו. וכך מידי שנה, אנו זוכרים את אלו שאבדו וחוגגים עם אלו שניצחו.

יום הניצחון יכול להוות בסיס ישראלי ויהודי רחב ומשותף לכולנו- אם רק נלמד להכיר אותו!

"ס דניום פובדי"

פולה ברקן - מנכ"לית שותפה
אלקס ריף וברי רוזנברג - מייסדים
הבריגדה התרבותית

אברהם גרינזייד מרחובות, מעוטר ב-3 עיטורי קרב על גבורתו בקרבות אל מול הנאצים

עד לאחרון שבהם, מטרה עיקרית של מלחמתנו. כשהתקדמו הלוחמים היהודים מערבה דרך הערים והעיירות בעלות האוכלוסייה היהודית הגדולה, מצאו אותן ריקות מיהודים. העיתונאי ומשורר המלחמה הידוע איליה ארנבורג ניסח זאת במילים הבאות:

” גדלתי בעיר רוסית. שפת אמי היא רוסית. אני סופר רוסי. עתה, כמו כל הרוסים, אני מגן על מולדתי. אך הנאצים הזכירו לי משהו אחר: שם אמי היה חנה. אני יהודי. אני אומר זאת בגאווה. היטלר שונא אותנו יותר מכל אחד אחר.

” זה נותן לנו כבוד.

כארבעה מיליון יהודים התגוררו אז בשטחים שנשלטו על ידי ברית המועצות. מסיבות היסטוריות, רובם לא התגוררו ברוסיה אלא ברפובליקות המערביות שהיו את הקו הראשון במלחמה נגד הנאצים: אוקראינה, בלארוס, ליטא, לטביה ואסטוניה. האוכלוסייה היהודית הענקית בארצות האלה הייתה הראשונה שטעמה את נחת זרועו של האויב. לכחות שניים וחצי מיליון יהודים, כמעט מחצית מכל הנרצחים בשואה, נרצחו על ידי הנאצים והכוחות ששיתפו עימם פעולה בשטחים שנשלטו על ידי ברית המועצות.

כמיליון וחצי חיילים יהודים לחמו בשורות צבאות בעלות הברית ותרמו את חלקם להבסת גרמניה הנאצית. כשלושים אלף יהודים מארץ ישראל התנדבו לצבא הבריטי, מהם נכלו כשמונה מאות איש ואישה. כמאה אלף יהודים לחמו בשורות הצבא הפולני וכשלושים אלף מהם נהרגו או הוכרזו נעדרים. כחצי מיליון חיילים יהודים לבשו את מדי ארצות הברית של אמריקה וכעשרת אלפים מהם נכלו חלל. כחצי מיליון חיילים יהודים לחמו במסגרת הצבא האדום של ברית המועצות, כמאתיים אלף מהם לא שבו הביתה.

המלחמה בשטחי ברית המועצות הייתה הקשה, הקטלנית והאכזרית ביותר, וחייליה היו אלו שנשלחו אל מול פני המלחמה החזקה. שיעור האבידות והסבל בזירה זו של המלחמה העולמית היה גדול הרבה יותר משיעורם בכל החזיתות האחרות של המלחמה. לפי הערכות מקובלות, ברית המועצות איבדה בין עשרים וארבעה לעשרים ושישה מיליון מאזרחיה וקרוב לתשעה מיליון חיילים. במלחמה בשטחה הושמדו שבעים אלף כפרים, אלף שבע מאות ערים ושלושים ושניים אלף בתי חרושת. מעולם לא התרחשה מלחמה גדולה כל כך ומעולם בהיסטוריה לא נלחמו, נהרגו, נפצעו וזכו בעיטורי גבורה יהודים רבים כל כך.

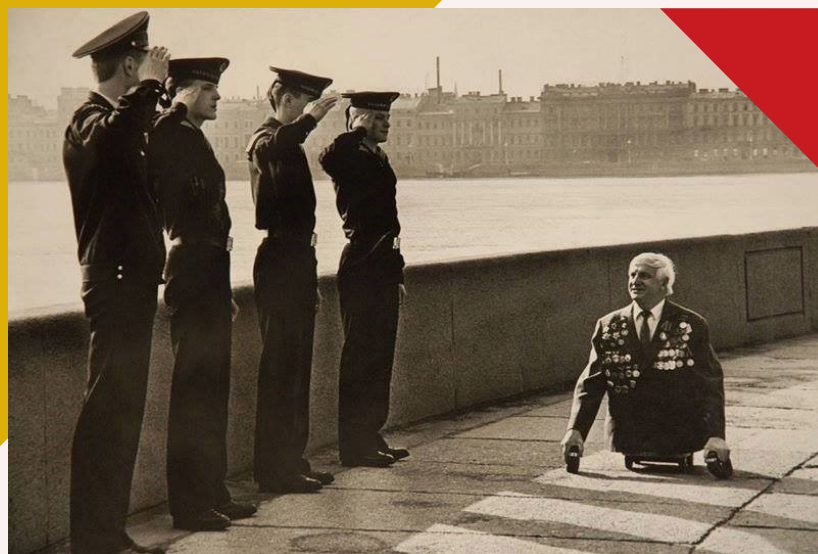
היהודים לא נלחמו רק כדי להגן על משפחותיהם, ארצם וערכיהם, אלא גם עבור עצם הישרדותו של עמם, שכן האויב ראה בהשמדתם,

יום הניצחון על הנאצים נחוג בכל העולם כסמל כלל אנושי לניצחון על הרוע המוחלט. אך ארצות, תרבויות וקהילות שונות מפרשות את האירוע הזה בדרכים שונות. בין שלל הדרכים והמנהגים שכרוכים ביום זה, מעניינת העובדה שהוא מצוין לפחות בשני תאריכים שונים. כניעתה של גרמניה הנאצית התקבלה במפקדתו של הגנרל האמריקאי דוויט אייזנהאואר בשבעה במאי, 1945 והכניעה הייתה אמורה להיכנס לתוקף בשמונה במאי. אף שנכחו שם גם נציגים מברית המועצות, שליטה, יוסף סטלין, דרש לקיים טקס נוסף שבו יתבטא חלקה של ארצו בתלאות המלחמה ו בניצחון. על כן, בשמונה במאי בשעות בלילה התקיים בברלין טקס שני. באותו הזמן, השעה במוסקבה כבר הייתה אחרי חצות הלילה, ולכן התאריך שם היה התשעה במאי.

ברית המועצות, הפדרציה הרוסית, מדינות שהיו חלק מברית המועצות וקהילות מהגרים מברית המועצות נוהגות לציין את יום הניצחון על הנאצים בתשעה במאי, ואילו בשאר העולם נהוג לציין אותו בשמונה במאי. השוני הזה משמעותי, והדיון בדבר התאריך שראוי לציין בו את הניצחון כבר נעשה בעצמו לאחד ממנהגי החג.

יום הניצחון בגרסתו הסובייטית, בתשעה במאי, מציין ניצחון לא במלחמת העולם השנייה אלא ב"מלחמת המולדת הגדולה". מלחמת העולם השנייה פרצה בראשון בספטמבר 1939, עם פלישתה של גרמניה הנאצית לפולין, ואילו מלחמת המולדת הגדולה התחילה בעשרים ושניים ביוני 1941, כמעט שנתיים מאוחר יותר, בהתקפת פתע של הנאצים על ברית המועצות.

אך הלוחמים בנאצים במסגרת הצבא האדום גם לבשו את מדיו של משטר שהיה בעצמו מהעריצים והרצחניים ביותר בהיסטוריה. המדינה הסובייטית דיכאה את אזרחיה ואת העמים שחיו תחת שליטתה ובתוכם גם את היהודים. יהודים רבים השתלבו במנגנוני המדינה השונים ואף הגיעו בהם לדרגות בכירות, ולפיכך יהדותם לא הייתה צריכה להיות בעלת משמעות מיוחדת. ואולם המצב הזה נשמר רק כל זמן שהזהות היהודית לא הייתה בעלת משמעות יתרה עבורם. שכן תרבות, לאומיות וחיים דתיים יהודיים דוכאו ביד קשה. דווקא לאחר המלחמה ושואת היהודים החמיר דיכוי היהודים והיהדות על ידי המשטר הסובייטי. זכר השואה הוכחש והושכח והעלייה למדינת ישראל נאסרה או הוגבלה.

מתוך עמוד הפייסבוק: Heroes of ww2 - וטרנים גיבורי מלחמת העולם השנייה. ציון ה-9 במאי 1989 בעיר לנינגרד (היום סנט פטרסבורג).

כניסת החג בערב השמונה במאי ויציאתו עם שקיעת השמש
בתשעה במאי.

בשנת 2017 התקבל בכנסת ישראל חוק יום הניצחון על גרמניה הנאצית בזו הלשון:

1. מטרת חוק זה לקבוע יום לציון ניצחון בעלות הברית על גרמניה
הנאצית ולהנציח את זכר גבורת הלוחמים מקרב בעלות הברית,
בדגש על גבורת הלוחמים היהודים.

2. מדי שנה ביום 9 במאי יקוים יום לציון ניצחון בעלות הברית על
גרמניה הנאצית. חל 9 במאי ביום חג, מנוחה או שבתון, או ביום
זיכרון או ציון ממלכתי, או ביום שלפני אחד הימים כאמור, יקוימו
הפעילויות של יום הניצחון על גרמניה הנאצית ביום ראשון בשבוע
שלאחר מכן.

3. במחנות צה"ל ובבתי הספר יוקדש זמן ללימוד הנושאים הנוגעים
למטרת חוק זה. שר החינוך רשאי להורות שבבתי ספר מסוימים
יום הניצחון על גרמניה הנאצית יצוין ביום כ"ו באייר. הכנסת תקיים
ישיבה ממלכתית לרגל יום הניצחון על גרמניה הנאצית. הממשלה
תעודד קיום פעילות להנחלת מורשת ניצחון בעלות הברית על
גרמניה הנאצית. יתקיים טקס מרכזי לציון יום הניצחון על גרמניה
הנאצית, לפי החלטת הממשלה. שר העלייה והקליטה יארגן
תהלוכת ניצחון ממלכתית שתיערך בירושלים לרגל יום הניצחון על
גרמניה הנאצית.

בזמן שחלף בין שני התאריכים האלה, ברית המועצות וגרמניה
הנאצית היו חתומות על חוזה אי-התקפה ביניהן, שנקרא "הסכם
ריבנטרופ-מולוטוב", ועל כן ברית המועצות לא השתתפה במלחמה
נגד הנאצים. למעשה, היא השתתפה במלחמה לצד הנאצים, שכן
לאותו חוזה היה גם נספח סודי שחילק "שטחי השפעה" בין שתי
המדינות. כשבועיים לאחר הפלישה הנאצית לפולין, פלשה אליה
גם ברית המועצות וסיפחה אליה חלקים ממנה שכוללים את מערב
אוקראינה של ימנו וגם את ליטא, לטביה ואסטוניה, וביצעה בהן
מעשי זוועה רבים. בעיר ברסט שבבלארוס, שבאותו זמן הייתה
שייכת לפולין, נערך מצעד ניצחון נאצי-סובייטי משותף שבו, למרבה
האירוניה, ייצג את הצבא האדום גנרל יהודי בשם סמיון קריבושיין.
זה היה שיאו של שיתוף פעולה, שהתבטא גם באספקת חומרי גלם
שהיו נחוצים לגרמניה הנאצית במלחמתה.

בכל שנה מתלהט הוויכוח ההיסטורי בדבר חלוקת האחריות לפרוץ
המלחמה ולניצחון בה. ביטוי לכך אפשר למצוא, בין השאר, בבחירה
בתאריך המדויק שבו מציינים את יום הניצחון. בישראל התקבע
ציון יום הניצחון בתשעה במאי בעקבות עלייתם של כמיליון יהודים
מברית המועצות, עם התפרקותה בשנת 1991. בין העולים היו גם
כחמישה עשר אלף "וטרנים". אלו אנשים שהשתתפו במלחמת
המולדת הגדולה כלוחמים או כתומכי לחימה והתרגלו לציון את
הניצחון בתאריך זה. עם השתלבותו של יום הניצחון בלוח הזמנים
העברי, ייתכן שאפשר לפתור את הוויכוח באמצעות החלטה על

המצעד הוא הסמל המוכר ביותר של יום הניצחון.

ברוסיה מדובר במצעד צבאי ממלכתי עצום ממדים המתקיים בכיכר האדומה שבלב מוסקבה, ובו צועדים וטרנים של מלחמת המולדת הגדולה ושל מלחמות אחרות שניהלו ברית המועצות והפדרציה הרוסית.

בישראל, שבה יום הניצחון לא היה חג ממלכתי מרכזי, התבטאו בעיקר הצדדים האישיים, המשפחתיים והמקומיים יותר של החג. המצעדים בערים שבהם חיה קהילה גדולה של יוצאי ברית המועצות היו פרי יוזמות פרטיות, שלאחר מכן הצטרפו אליהן ארגוני חברה אזרחית ורשויות מקומיות, עד שהנוהג נכנס לספר החוקים של מדינת ישראל. כניסתו של יום הניצחון ללוח השנה במדינת ישראל לא הייתה נטולת אתגרים. עבור הציבור הישראלי הכללי, מראה הקשישים הצועדים כשהם עטורים בשלל מדליות ועיטורים צבעוניים היה מראה חדש ולא מובן.

הציבור בישראל רגיל להתייחס למלחמת העולם השנייה דרך הפריזמה של השואה. תרבות הנצחת השואה בישראל ממוקדת מאוד במה שהתרחש בפולין ומערבה ממנה. הסמלים והאטריבוטים המרכזיים של זיכרון השואה כוללים גטאות, מחנות השמדה, תאי גזים, משרפות, רכבות, מגן דוד צהוב ומספר מקועקע על היד.

כל הדברים האלה לקוחים בעיקר ממערכת השמדת היהודים באותו חלק של פולין שנכבש על ידי הנאצים.

גם מרכיב הגבורה בהנצחת השואה – מורדי הגטאות ובראשם מרד גטו ורשה – לקוח מפולין. סיפור המרד נחשב לסיפור גבורה מכובד, אף שהוא הסתיים בתבוסה ובמוות.

השואה בשטחי ברית המועצות התנהלה לרוב בדרכים אחרות. במאות עיירות וערים שבהם חיו יהודים זה מאות שנים אפשר למצוא סיפור דומה: אנשי "אייזנצגרופן" יחד עם משתפי פעולה מקומיים לקחו את היהודים למקום נוח ביער מחוץ לעיר, ירו בהם בהמוניהם בתוך בורות או באפיקי נחלים וכיסו את הגופות באדמה. אחד הייצוגים הבולטים משטחי ברית המועצות שמצאו את דרכם לזיכרון הקולקטיבי של הציבור הישראלי הוא באבי יאר בעיר קייב שבאוקראינה, מקום שבו נטבחו כחמישים אלף יהודים ומספר דומה לפחות של בני עמים אחרים. זיכרון השואה הישראלי כולל, לדוגמה, את זכרה של אנה פרנק מהולנד, אך אינו כולל את שריפתם בחיים של עשרים ושניים אלף יהודים ושבוויי מלחמה במחסני התחמושת הריקים של אודסה על ידי הכובשים הרומנים, בעלי בריתם של הנאצים. סיפור ההצלה השנוי במחלוקת של חבר המפלגה הנאצית הגרמני אוסקר שינדלר, שהתרחש בפולין, מוכר מאוד, אך סיפורו השנוי במחלוקת לא פחות של המטרופוליט האוקראיני אנדריי שפטיצקי ששיתף פעולה עם הנאצים בשלבים הראשונים של המלחמה אבל נתן מקלט למאות ילדים יהודים במנזריו והיה אחד מאנשי הכמורה הבכירים הבולדים שהעזו לצאת פומבית נגד מעשי הזוועה שלהם, נותר לא מוכר.

מנגד, עבור יוצאי ברית המועצות, השואה עצמה הייתה מונח לא-מוכר. השלטון בברית המועצות לא הכיר בשואת היהודים וטרח להסתיר מידע עליה. כמובן, היה ידוע שמיליוני יהודים נרצחו על

צילום: נתיב- המרכז הלאומי לזהות וגיוור

אינם יכולים לנסוע ברכבת באירופה בלי לחשוב על השואה – הן סמל של חיים והצלה עבור רוב יוצאי ויוצאות ברית המועצות. תחושה של זרות עוררה גם אווירת הנכאים שכרוכה בזיכרון מלחמת העולם השנייה והשואה, שכן יוצאי ברית המועצות התרגלו לחוות את סיפור המלחמה ההיא בעיקר כסיפור של ניצחון. וטרן יהודי אחד צוטט כשהוא מתקומם על התיאור הקורבני המקובל של גורל היהודים במלחמת העולם השנייה: **"אני לא קורבן – אני מנצח. אני דרסתי נאצים בטנק שלי כל הדרך לברלין"**. סיפוריהם של הווטרנים ושל כל מי שחוו את התקופה הקשה והדרמטית הזאת הוא לב-ליבו של יום הניצחון. למרות שחג זה

ידי הנאצים, אך ייחודו של רצח העם הזה הוסתר, והמידע עליו לא היה זמין. השלטון הדגיש את הסבל והגבורה המשותפים לכל עמי ברית המועצות, אך התנגד לסיפורים לאומיים פרטניים, כך שאתרי ההנצחה הרבים לאזרחים שנרצחו על ידי הנאצים הוקדשו ל"אזרחים סובייטים" בלבד. רק לאחר התמוטטות ברית המועצות החלו המדינות השונות שנכללו בה לייחד הנצחה להשמדת היהודים. עולם האסוציאציות הישראלי היה זר ליוצאי ברית המועצות. הרכבות שלהם לא הובילו אל תאי הגזים של אושוויץ אלא למקום מבטחים במזרח. הרכבות – סמל מרכזי כל כך להשמדה עבור ישראלים, שכמעט

בתמונה: ולדימיר ווסטרוב מירושלים. שירת כטנקיסט בטנק T-34. על גבורתו בקרבות עוטר ולדימיר ב-3 עיטורי קרב, מבין הגבוהים בצבא האדום - "עיטור הדגל האדום", "עיטור התהילה", "עיטור הכוכב האדום".

נחוג בברית המועצות ובמקומות אחרים כיום ממלכתי ולכן פוליטי מאוד, תמיד היו בו ועדיין ישנם היבטים אישיים וחופשיים יותר. גם במסגרת הקשיחה שהכתיב המשטר הסובייטי ותחת עינו הבולשת של סוכניו, תושבי ברית המועצות מצאו את הדרכים לשמר את תרבותם ואנושיותם ולהעבירם לדורות הבאים.

וכך בכל שנה, כשבכיכר האדומה נסעו טנקים ונישאו נאומים של פוליטיקאים, בדירות השיכונים בכל רחבי מדינת הענק, המשתרעת בין הים הבאלטי לאוקיינוס השקט ובין הטונדרה הארקטית לים השחור ומדבריות מרכז אסיה, גברים ונשים פתחו מזוודות מאובקות, ענדו את המדליות ואותות המלחמה שהוענקו להם וסיפרו לבניהם ולנכדיהם סיפורי גבורה והישרדות.

קיבוץ הגלויות בארץ ישראל הוא הזדמנות להרחיב ולהעמיק את סיפורנו המשותף, כאשר יום הזיכרון לניצחון על גרמניה הנאצית תופס את מקומו בסדרת חגי הזיכרון של המסורת הישראלית.

בין חגי החירות, שבו אנחנו מצווים "והגדת לבנך", ליום השואה, שבו אנו זוכרים את אשר עשה לנו עמלק, נוסף לכותל הזיכרון נדבך שבו אנחנו מספרים לדורות הבאים לא רק על הרעה שעשה לנו עמלק, אלא גם על כך שהשתתפנו במלחמה נגדו - וניצחנו.

יוסף גליצקי עוטר פעמיים בעיטור התהילה על גבורתו

בתמונה: וטרן - אנדריי (אהרון) פורטנסקי מברך שבע. לחם בנאצים ועל גבורתו בקרבות נגד האויב הנאצי עוטר פעמיים ב "עיטור התהילה". צילום: ויקטור אולחובסקי.

מתוך "הרוג אותו (אם יקר לך ביתך)" קונסטנטיין סימונוב

(פורסם ב-18.7.1942, יום לאחר תחילת הקרב על סטלינגרד)

הרוג את הכשיסט, כדי שהוא,
ולא אתה, ישכב על האדמה.
כדי שמביתו, ולא מביתך,
יעלה בכי של אבל.
כך הוא רצה, זו אשמתו –
שיישרף ביתו ולא ביתך,
ואשתו, ולא אשתך
תהיה אלמנה.
שתבכה אימו, ולא אימך,
שמשפחתו, ולא משפחתך,
תחכה לו לבלי שוב.
הרוג לפחות אחד!
הרוג אותו מהר!
כמספר הפעמים שתראה אותו –
את אותו מספר הרוג!

בשנים האחרונות התווסף בישראל מנהג יפה למנהגי החג, לאסוף את סיפוריהם של הוולטרנים ולהנציח אותם עבור הדורות הבאים. כמה מהסיפורים מדהימים ומלאי גבורה ופעילות, אחרים הם סיפורי הישרדות, רעב ועבודה קשה – וכולם ראויים לזיכרון והנצחה. יום הניצחון על גרמניה הנאצית הוא הזדמנות לגלות סיפורים חדשים ולספר מחדש את הסיפורים הישנים והמפורסמים. להלן מספר סיפורים משני הסוגים:

סיפורם של הוולטרנים שהשתתפו במלחמה ושל כל מי שחוו אותה הוא לב-ליבו של יום הניצחון. לא הייתה אפילו משפחה אחת בברית המועצות שהמלחמה ההיא לא נגעה בה באופן אישי והשפיעה עמוקות על גורלה, שכן כל אחד ואחת, אפילו במקומות המרוחקים שיד הנאצים לא הגיעה אליהם, כולם היו מעורבים במאמץ המלחמתי וחלקו את סבלה של האוכלוסייה כולה. עבור מי שנשארו בחיים, יום הניצחון היה הזדמנות לספר את סיפורם.

ירחמיאל, הגיבור שהחזיר את המדליה

לבסוף המשטר ויתר, אבל בתנאי שמיליה יוותר על המדליה. וכך עשה. אחרי התמוטטות ברית המועצות קיבל ירחמיאל "מיליה" לעזרוביץ' פלזנשטיין את המדליה שלו בחזרה בשגרירות רוסיה בתל אביב. הוא נפטר בישראל בשנת 2006.

בשנת 1943, קיבל חסיד חב"ד בשם לעזר פלזנשטיין מכתב שמודיע על נפילת בנו ירחמיאל בקרב. יחד עם יחידתו, הוא נחת בלילה על חוף הים באזור קרץ' בעיצומה של סערה, והפגזה גרמנית חיסלה חלק גדול מהכוח שלו. המחלקה שעליה פיקד כבשה שם קטע חוף והחזיקה בו שבוע שלם בלי אספקה ותגבורת. ירחמיאל הרג במו ידיו חמישים נאצים ואז נורה בראשו, והמכתב שהוא נשלח לאביו. אבל ירחמיאל לא מת. הוא נשאר בחיים. הוא אימץ את הכינוי "מיליה", שבו רשמו אותו בבית החולים בעודו חסר הכרה, כשמו הרשמי. על אותו הקרב מיליה עוטר בעיטור הגבוה ביותר של הצבא האדום: "גיבור ברית המועצות". מיליה הספיק לחזור לקרבות ולהיפצע שוב, ורק אז שוחרר בכבוד רב. שלושים שנה מאוחר יותר צעד מיליה לבניין משרד ההגנה בקיבוץ והחזיר את המדליה שלו.

שנתיים קודם לכן עלה אביו לישראל, ומיליה החליט לבוא בעקבותיו. אלו היו שנות השבעים של המאה הקודמת, ושערי העלייה היו פתוחים באופן זמני. אבל מעולם לא קרה שאחד מאותם נבחרים מעטים שקיבלו את עיטור הגבורה הגבוה ביותר של המלחמה הגדולה למען המולדת רצה לעזוב אותה. זו הייתה מבוכה עבור המשטר. לכן הופעלו על מיליה לחצים שונים לוותר על העלייה לישראל, אבל משפחתו וחבריו וגם גורמים בקהילה הבין-לאומית הפגינו למענו והפעילו לחצים לטובתו.

פנינה, המכשפה היהודייה

חיילי הצבא הנאצי לא ליקקו דבש בפלישתם לברית המועצות. בין השאר, משום שגם בשטחי ההיערכות לא הייתה להם מנוחה. בלילות פשטו על בסיסיהם מטוסים קטנים וכשוטים שהיו עשויים מעץ ומבד. מנועיהם כובו לפני ההתקפה והם דאו בשקט מעל האויב, בלתי נראים לעין אנושית ולגלאים שונים. העדות היחידה לנוכחותם הייתה קול הבד המתנפנף.

לכן החיילים הגרמנים כינו את המטוסים ואת הנשים שהטיסו אותם **"נאכטהקסן" - מכשפות הלילה.**

סרן יוהאנס שטיינהוף, קצין ואלוף הפלות בלופטוואפה, ולימים מפקד הלופטוואפה של מערב גרמניה, כתב: **"כשוט לא יכולנו לתפוס שהטייסים הסובייטים שגרמו לנו הכי הרבה בעיות היו נשים. נשים אלו לא פחדו מכלום. הן הגיעו לילה אחרי לילה במטוסים הדו-כנפיים האיטיים שלהן, ובמשך תקופות מסוימות לא איפשרו לנו שינה בכלל."**

ברמה ההצהרתית, בברית המועצות היה אמור להיות שוויון מלא בין נשים לגברים, וכך גם בין מאות העמים השונים שהרכיבו את אוכלוסייתה. בפועל, המציאות הייתה מורכבת יותר. שירות של נשים לוחמות לא תמיד התקבל בלי מאבק. מאבק כזה ניהלה הטייסת המפורסמת מרינה רסקובה, ובעקבותיו הוקמו שלושה רגימנטים של חיל האוויר שרוב המלחמה היו על טהרת הנשים.

מסופר שכאשר שאלה רסקובה קהל של מתנדבות צעירות אם אין חוששות שהגברים הרעים מהצד הנגדי יירו עליהן, צעקה אחת המתנדבות בתשובה: "לא אם נירה עליהם קודם, רב סרן רסקובה!". "מכשפות הלילה" היו שייכות לרגימנט חיל האוויר 588. המטוסים שהן הטיסו לא נועדו לקרב. אלו היו מטוסי ריסוס ואימון, עשויים עץ ובד, בעלי מנוע כמו של מכונית קטנה.

היה אפשר להעמיס עליהם רק שתי פצצות, אך לא תמיד גילה האויב את נוכחותן לפני שנפלו הפצצות הראשונות. בסטלינגרד, חיילי הוורמאכט, שסבלו מחוסר שעות שינה, הקיפו את בסיסיהם במעגלים של תותחים עם זרקורים. אך המכשפות פיתחו שיטה משלהן: הן טסו בשלשות. שתיים היו נכנסות למעגל הזרקורים ופונות לכיוונים מנוגדים כדי למשוך את אור הזרקורים ואש התותחים, והשלישית הייתה נכנסת לאזור החשון באמצע ומטילה את הפצצות. הטייסות יצאו יחד ל-24 אלף גיחות וזכו יחד ב-23 אותות "גיבורת ברית המועצות". למרבה הפלא, רובן שרדו את המלחמה וזכו להשתתף בקרב על ברלין.

מכשפה אחת כזאת הייתה פנינה (פרל"ה) אורטרגר. חוג הטיסנאות שבו השתתפה בילדותה הביא אותה לחיל האוויר ולמשימות הליליות מעל הבסיסים הנאציים. זו הייתה רק ההתחלה של הסיפור שלה. במהלך משימה נפגעה פנינה וצנחה מעבר לקווי האויב

פנינה, המכשפה היהודייה

בגניבה את הגבול לפולין והצטרפה דרך ארגון השומר הצעיר לארגון הבריחה וההעפלה.

בשנות העשרים המוקדמות לחייה היא כבר הובילה קבוצה של כ-120 ילדים יתומים בהרים וביערות למרכזי ההעפלה לארץ ישראל. היא עצמה עלתה לארץ בשנת 1948. נפטרה בישראל בשנת 2014.

כשהיא כצועה. היא חולצה על ידי פרטיזנים ועוטרם במדליה על גבורתה באותה משימה. בעקבות זאת, קיבלה תפקיד בכיר באזור אוזבקיסטן, מקום שבו, בין השאר, טיפלה ברכבות האבקואציה – כינוי הפליטים מזרחה. בתום המלחמה, כשנודע לה שכל משפחתה נטבחה על ידי הנאצים יחד עם שאר יהודי העיירה רוקיטנה, חצתה

בתמונה: טייסות קרב סובייטיות בתדריך לפני משימה. צילום: LearningHistory

אלכסנדר, הייאביץ, שתיאל ואיליה הלוחמים מהקווקז ומרכז אסיה

הייאביץ קופטיאב מסמרקנד נפל בשבי עם יחידתו באוקראינה, הועבר משם למחנה עבודה בגרמניה ושוחרר משם על ידי חיילי הצבא האדום. שבע שנים עברו עד שזכה לשוב לביתו, אך תלאותיו לא תמו. כמו כל חייל שנפל בשבי, הייאביץ נחשד כבוגד ונחקר על ידי המשטרה החשאית. משום כך, רק שנתיים לאחר שהתחתן עם חוסני אהובתו, יכול היה להירשם חוקית לנישואין. בשנת 1973 עלה עם משפחתו לישראל.

ברית המועצות הייתה מדינה ששלטה על עמים רבים ואינספור קבוצות אתניות, דתיות ותרבותיות, וכך הייתה גם האימפריה הרוסית לפנייה. עוד בתחילת המאה התשע-עשרה, בזמן שרוסיה השתלטה על חלק גדול משטחו של האיחוד הפולני-ליטאי וכך מצאה את עצמה עם האוכלוסייה היהודית הגדולה בעולם, היא גם סיפחה את אזור הקווקז שגם בו חיו קהילות יהודיות וביניהן "יהודים הרריים" או ג'והורי, בוכרים וגיאורגים. הקבוצות היהודיות הללו היו מרוחקות למדי מאחיהן שבאירופה אך הקהילות השונות האלו מצאו את עצמן חיות באותה המדינה ובזמן מלחמת העולם השנייה חבריהן גם לחמו יחד זה לצד זה.

אלכסנדר שובייב נולד בעיר ח'סוירט אך מצא את עצמו במחנה ההשמדה סוביבור שבפולין יחד עם קבוצה של שבויי מלחמה יהודים סובייטים. חלק מהאסירים האלה, שובייב ביניהם, לא נשלחו מיד להשמדה כמקובל אלא הועסקו בעבודות כפייה שונות. שובייב הצטרף להתארגנות המחתרתית שפעלה במחנה בהנהגת היהודי האוקראיני אלכסנדר פצ'רסקי והיהודי הפולני ליאון פלדהנדלר. המורדים חיסלו 11 אנשי אס-אס ועוד שלושה משתפי פעולה אוקראינים ששימשו כשומרים, כששובייב היה זה שהרג את סגן מפקד המחנה, נטלו את נשקם ופרצו יחד עם כ-400 אסירים, תוך לחימה, אל היערות מסביב. רוב האסירים לא שרדו, אך שובייב כן. הוא הצטרף ליחידת פרטיזנים שלחמה בבלארוס ונפל בקרב בשנת 1944.

אלכסנדר, הייאביץ, שתיאל ואיליה הלוחמים מהקווקז ומרכז אסיה

נפצע שלוש פעמים והתגלה במצב קשה מאוד בביתו של פועל גרמני. אחרי שהמלחמה נגמרה והוא נרפא מפצעיו, שב לעבודתו בבית החרושת למשי בקוטאיסי. נפטר בשנת 1971.

שתיאל אברמוב, שנולד בעיר דרבנט שעל חופי הים הכספי ואת שנות לימודיו בילה בגרוזני שבצ'צ'ניה, נלחם נגד הנאצים בקרב אדיר הממדים בסטלינגרד (היום – וולגוגרד שברוסיה), במחוז דונבאס, בקייב ובאודסה שבאוקראינה, בלודז', קיסטרין, ורשה ופוזנאן שבפולין ובברלין שבגרמניה. הוא נפצע שש פעמים, חזר להילחם כל פעם ובמהלך קרב ממושך שבו נהרג מפקד גדוד חיל הרגלים שבו שירת, תפס פיקוד והוביל את חייליו לכיבוש היעד המבוצר שאותו תקפו. מעשה שזיכה אותו באות "גיבור ברית המועצות".

איליה ספיאשווילי קיבל שלוש פעמים את "עיטור התהילה". העיטור שניתן על גבורה יוצאת מגדר הרגיל בקרב. רק 2656 לוחמים, מתוך כתשעה מיליון חיילים בצבא, קיבלו את כל שלושת הדרגות של העיטור ומתוכם היו 14 יהודים. איליה, שנולד למשפחת איכרים בכפר לאילאשי בצפון גיאורגיה ועבד בבית חרושת למשי בעיר קוטאיסי, גויס כמו רבים אחרים לצבא ושירת ביחידת תותחנים. את העיטור הראשון קיבל כשהתקפה גרמנית הרגה ופצעה את כל חבריו לצוות. גם איליה נפצע, אבל חזר לתותח, הפעיל אותו בעצמו, חיסל מחלקה של חיילים גרמנים וכמה משוריינים ובלם את המתקפה לגמרי לבד. את העיטור השני הרוויח כשחיסל שישה חיילים גרמנים ולקח בשבי שמונה בקרב פנים אל פנים. בשלישי זכה כבר בקרב האחרון על ברלין. הוא נותר לבד, שוב, ותיפקד בזמנית כטען, מטווח ותותחן עד שנגמרו לו כל הפגזים. אז הוא לקח מקלע והמשיך להילחם,

טוביה, הפרטיזן שהעדיף להציל זקנה יהודייה אחת על פני הריגת עשרה גרמנים

אם הייתם עוברים דירה בניו-יורק בשנות השישים של המאה הקודמת, לא הייתם מופתעים לראות ישראלים לשעבר עובדים על משאית ההובלות. אבל סיפורו של "מובר" אחד כזה היה יוצא דופן. הוא היה אולי הפרטיזן היהודי המפורסם ביותר של מלחמת העולם השנייה.

הפרטיזנים רצו לשרוד ולהילחם, לפעמים בסדר הזה, ולפעמים בסדר ההפוך. הדימוי של הפרטיזנים הוא של לוחמי חופש עזי רוח, שנלחמו בתנאים לא תנאים נגד הפולש הנאצי. זה נכון, אך המציאות מורכבת הרבה יותר. סיפורם הוא סיפור גבורה, אך גם סיפורם של בני אדם שנאלצו להתמודד עם מציאות בלתי אפשרית. במקור, רבים מהם היו חיילים שנתקעו מעבר לקווי האויב ואזרחים שניצלו מטבח. הם ברחו ליערות ולביצות, ובעיקר – ניסו לשרוד. כדי לעשות זאת, היה עליהם להיעזר בתושבי הכפרים, שבעצמם סבלו מנחת זרועם של הנאצים או של הסובייטים או שניהם. כל חשד קל בסיוע שלהם לפרטיזנים היה יכול להיענות בהשמדת הכפר על כל תושביו, אך אם הסגירו פרטיזנים לשלטונות, הם היו נענשים מידי הפרטיזנים עצמם. פרטיזן אחד כתב את הטקסט המצמרר הבא: "נסענו לנקאסטרק להביא לחם, ללא הצלחה. ירינו בבוגד. בערב הלכתי לירות גם באשתו. חבל שהיא משאירה מאחור שלושה ילדים, אבל במלחמה כמו במלחמה."

עם התקדמות המלחמה והצורך בפעולות גרילה בעורף האויב החליט הפיקוד העליון להשתמש ביחידות הפרטיזנים שהיו פזורות

בנאצים. לשם כך הם שיתפו פעולה עם יחידות פרטיזנים סובייטיות, אך הם הצליחו להתחמק במידה רבה מהשליטה הריכוזית שכפה הפיקוד על יחידות הפרטיזנים השונות. אכן, המשטרה החשאית נטפלה לאחים בגין פשעים כגון "כישלון ליישם עקרונות סוציאליסטיים במחנה". עשאהל גויס לצבא האדום ונהרג בקרב. אחיינו של טוביה, יהודה, נאסר משום שבעבר היה קצין בצבא פולין, אך הצליח להימלט.

אחרי המלחמה הם עלו לישראל, ואף על פי שהרוויחו את הזכות לנוח על זרי הדפנה, נלחמו במלחמת העצמאות. ואולם ב-1956 היגרו האחים לניו-יורק ושם, כמו ישראלים רבים אחרים, עבדו בהובלות. טוביה ביילסקי נפטר בניו-יורק בשנת 1987.

בשטח והתנהלו באופן עצמאי. לפיכך הוקם מטה מרכזי ללוחמה פרטיזנית. הפרטיזנים הוכפפו לפיקוד המרכזי במוסקבה, קצינים מהצבא האדום הוצנחו כדי לפקד עליהם, ועם כל קצין כזה הגיע תא של אנשי המשטרה החשאית כדי "לאכוף משמעת" ו"להילחם בסטיות פוליטיות" בקרבם. במילים אחרות, לחסל פרטיזנים שלא היו אידיאליסטים מספיק או לא נלחמו בהתלהבות מספקת, לטעמם. בפועל, היו קבוצות פרטיזנים שונות ששירתו אינטרסים שונים. מקצתן נלחמו נגד הנאצים וגם נגד הסובייטים, מקצתן נלחמו בין לבין עצמן, כמה מהן אנטישמיות, אחרות רב-לאומיות ומקצתן יהודיות. בין קבוצות הפרטיזנים היהודים, הידועה ביותר היא כנראה הקבוצה שבראשה עמדו האחים ביילסקי.

ארבעת האחים למשפחת ביילסקי: טוביה, אלכסנדר, עשאהל ואהרון, היו בני המשפחה היהודית היחידה בכפר סטאנקיביץ' שבבלארוס. הם גם היו היחידים מבני המשפחה שהצליחו להימלט מהגטו יחד עם שבעה עשר יהודים נוספים. יחד הקימו את יחידת הפרטיזנים שכונתה "חבורת ביילסקי", שבשיאה מנתה אלף מאתיים ושלושים איש ואישה, רבים מהם ילדים וקשישים. טוביה ביילסקי, ששירת קודם לכן בצבא פולין, פיקד עליה.

במחנה שהקימו ביערות בלארוס היו מטבח, טחנת קמח, מאפייה, בית מרחץ, מרפאה, מחנה הסגר לחולים במחלות מידבקות, מחלבה, בית כנסת, בית ספר ובית משפט. במתחם בעלי המלאכה שלהם עבדו, בין השאר, ספרים, שענים, יצרני כובעים, נגרים ונכחים. אף שמטרתה של הקבוצה הייתה הצלת יהודים, הם גם לחמו

סופיה, החובשת שנפלה מן הפח אל הפחת

בברית המועצות, החזרה הביתה ממלחמת המולדת הגדולה לא תמיד הבטיחה קבלה בזרועות פתוחות. אפילו לא חזרה הביתה כגיבורה. לעיתים קרובות הייתה החזרה הביתה כרוכה בסכנה גדולה. בברית המועצות של ימי סטלין, איש לא היה מחוסן מחשד. חיילים מיחידה שכותרה על ידי הנאצים נחשדו בבגידה, תבוסות בשדה הקרב פורשו ככשלים, ואף חמור מכך. עצם ההישארות בחיים הייתה עשויה להיחשב כחשודה, וחיילים שנפלו בשבי נחשבו לבוגדים עד שהוכח אחרת. חשדות כאלה הפכו בקלות לאישומים שהיו כרוכים בענישה אכזרית. כלתו של סטלין עצמו בילתה שנתיים במחנה עבודת כפייה כאשר בוגד משום שבעלה, בנו של סטלין, נפל בשבי הנאצי. לפיכך, כששבה סופיה ליאדמן משדה הקרב, היא מצאה את עצמה במאסר באשמת ריגול.

סופיה סיימה בהצטיינות לימודי סיעוד בקייב וגויסה לתפקיד חובשת קרבית ביחידת קלעים בחזית הדרומית-מערבית. היא מילאה את תפקידה נאמנה, חילצה את חברה לנשק ממארבים וסחבה על גבה פצועים תחת אש. אבל היא גם נפלה בשבי. היא הצליחה להימלט מהשבי, אך החשד דבק בה.

למזלה, סופיה לא נשארה במאסר זמן רב. אבל נדרש לה זמן רב מאוד, חמישים וארבע שנים שלמות, כדי לטהר את שמה ולקבל את המדליות והעיטורים שזכתה בהם בצדק. בשנת 1995 עלתה לישראל וכיהנה כיו"ר סניף של "ארגון חיילים ופרטיזנים – נכי המלחמה בנאצים".

המלחמה, מעשה ידיו של הצלם היהודי יבגני חאלדיי: חיילים מניפים את דגל ברית המועצות על גג הבניין, על רקע ברלין הבוערת.

הרמת הכוסית עם מרשל ז'וקוב השפיעה עמוקות על יבסיי. הוא הבין ממנה שאף על פי שכולם נלחמו יחד וניצחו יחד, הוא עדיין נשאר "החייל היהודי". בשנת 1995 עלה יבסיי לישראל, ובאותה שנה נבחר להיות אחד ממדליקי המשואות בטקס הזיכרון ביד ושם. נפטר באשדוד בשנת 2003.

כבוד גדול במיוחד היה להרים כוסית עם מרשל גיאורגי ז'וקוב. זה האיש שפיקד על הצבא האדום רוב מהלך המלחמה, וההיסטוריה הרשמית של ברית המועצות ייחסה לו מקום מרכזי מאוד בניצחון על הנאצים. יבסיי ויינרוב השיק כוסית עם המפקד הנערץ, ז'וקוב, כמקובל, בירך: **"אני רוצה לשתות לכבודך. כחייל רוסי לחייל יהודי"**.

בברית המועצות של אותם הימים משפט כזה לא היה מובן מאליו. אמנם השלטון התיר ואף עודד, זמנית, ביטוי של רגשות לאומיים ודתיים, כדי לשמור על המוראל של החיילים והאזרחים במהלך המלחמה. אבל בכל זאת, ברכה כזו לא עלתה בקנה אחד עם האידאולוגיה הרשמית, שלפיה כולם פשוט אזרחים סובייטים.

יבסיי פיקד על יחידת שריון והיה בין המעטים שצלחו את המלחמה מיומה הראשון עד האחרון, יחד עם אחיו, מטוויי, שפיקד גם הוא על יחידת שריון. זה המקרה היחיד שבו שני אחים קיבלו יחד את עיטור "גיבור ברית המועצות". בשלושת החודשים האחרונים של המלחמה עברה החטיבה של יבסיי מרחק של יותר מאלף קילומטרים, ניצחה קרב אחר קרב, כבשה עיר אחרי עיר ושחררה אסירי מחנות הריכוז, עד שהגיעה לברלין.

בשל הצלחותיה, בהתקפה האחרונה על ברלין זכתה החטיבה לכבוד מיוחד: הוטל עליה לכבוש את הרייכסטאג – בניין הפרלמנט הגרמני. על הבניין הזה בוימה תמונת הניצחון האיקונית ביותר של

לידיה, הטייסת עם הפרחים בתא הטייס

הטייס האחרון שראה את לידיה ליטבק סיפר שראה את המטוס שלה נעלם בתוך ענן כששמונה מטוסי קרב גרמניים רודפים אחריו.

זה היה מארב. זה זמן רב שטייסי הקרב הגרמנים חיפשו את המטוס שפרחי חבצלת לבנים מצוירים עליו, פרח אחד לציון כל חבר שלהם שהופל, ואגרטל ובו זר פרחים טרי מחובר למחיצת תא הטייס שלו. עבורם, המטוס הזה היה עלבון משולש: ראשית, כי את המטוס הזה הטיסה אישה; שנית, האישה הזאת הייתה יהודייה; שלישית, האישה היהודייה הזאת הייתה "אס" – אלופת הפלות בקרבות אוויר, ששתיים-עשרה הפלות ודאיות רשומות על שמה; האישה הראשונה בעולם שהפילה מטוס בקרב אוויר; האישה שכבר בקרב האוויר הראשון שלה הפילה שני מטוסים, שאחד אחד מהם היה מדגם מתקדם יותר משלה והוטס על ידי "אלוף הפלות" גרמני מפורסם. לכן, ברגע שנתקלו בה בשדה הקרב נטו הטייסים הגרמנים לשכוח מהמשימה ומהמטוסים האחרים ולהתנפל עליה כולם יחד.

אחרי שלידיה נעלמה בענן היא הייתה מועמדת לקבלת עיטור "גיבורת ברית המועצות" שלאחר המוות, אבל העיטור לא ניתן, משום שאיש לא היה בטוח שהיא מתה. חשבו שאולי נשבתה, דבר שהיה שקול לבגידה באותו זמן. הרי אחת כזאת, שאביה "הועלם" על ידי המשטר, היא בוגדת פוטנציאלית בהגדרה. רק בשנות השמונים של המאה העשרים, אחרי שהתגלו שרידי המטוס והגופה של לידיה ובברית המועצות חלו תהליכי ליברליזציה, זכתה לידיה ליטבק לעיטור ולהכרה שמגיעים לה.

חיים ושולם, שני סיפורי אבקואציה (פינוי)

מקום לעצמם, שאנשים הם בני תמותה אך האמנות היא נצחית.

הדבר החשוב ביותר עבור המאמץ המלחמתי היה פינוי התעשייה. מפעלים שלמים פורקו, הועמסו על רכבות יחד עם עובדיהם והורכבו מחדש בנקודה מזרחית יותר, לפעמים יותר מפעם אחת. זה היה אחד הדברים שאיפשרו לברית המועצות לייצר נשק ותחמושת בכמויות גדולות יותר מאלו של התעשייה הגרמנית המתקדמת, ולבסוף, לעבור מהגנה להתקפה.

ברשימת הדברים שאיפשרו את הניצחון על הנאצים נמצאת סיביר במקום של כבוד. מדובר באזור מרוחק עצום בגודלו, עשיר במשאבים ומאוכלס בדלילות. זה מאות שנים זרמו אליו הרפתקנים, מורדים, פושעים ואידיאליסטים. לפעמים ברחו לשם בעצמם, לפעמים הוגלו לשם על ידי השלטון. בזמן המלחמה, האזור המרוחק מהמלחמה ומאוכלס באנשים קשוחים היה חבל הצלה. שם התאספו הצבאות החדשים שהנאצים לא ידעו על קיומם והם שאיפשרו למדינה לעבור מהגנה להתקפה. לשם פונו המפעלים שהצליחו לייצר כלי נשק רבים יותר ממכונת המלחמה הגרמנית וחימשו את הצבאות האלה. שני אנשים הגיעו לשם בדרכים שונות מאוד.

חוויית המלחמה של האזרחים במזרח המדינה, במקומות שהנאצים טרם הגיעו אליהם, כללה הרבה רכבות עוברות: רכבות שנסעו מערבה והובילו חיילים וציוד לחזית, ורכבות שהגיעו מהמערב ובהן פליטים. למעשה, הפליטים נקראו "מפונים" והפינוי (אבקואציה) לא היה רק הסיבה להישרדות שלהם אלא גם המפתח להישרדותה של המדינה כולה.

מיליוני אנשים עשו את דרכם הרחק מהצבא הגרמני המתקרב. אנשים שיחדו את אנשי הרכבות ונדחפו בדרכם לעלות על הרכבות או העלו עליהן את יקיריהם ובעצמם נשארו מאחור בלי לדעת אם יראו אותם שוב. לא היה אכפת להם לאן הרכבות נוסעות כל זמן שהכיוון היה מזרחה. במזרח שוכנו המפונים בבתים שנבנו עבורם בחופזה או בבקתות של איכרים שבעצמם היו על סף רעב והתקשו להאכיל את הפליטים גם אם רצו. לא כל אחד היה יכול להתפנות. מי שנחשבו חיוניים למאמץ המלחמתי קיבלו עדיפות, מה שכלל גם לא מעט עסקנים מקושרים.

אבל לא רק אזרחים נסו מזרחה. כל מה שהיה חשוב למדינה פונה למרחבים העצומים במזרח. כשהיה נראה שמוסקבה עומדת ליפול פונו ממנה כל מנגנוני השלטון חוץ מסטלין עצמו, שברגע האחרון החליט להישאר. בקרון קירור משוריין פונתה גופתו החנוטה של לנין. במצור על לנינגרד דאגו לפנות את אוסף האמנות של מוזיאון ההרמיטאז'. במקרה אחד, מנהל תיאטרון העלה על הרכבת ספה שהייתה שייכת למחזאי דגול, ובכל תחנה הסביר לפליטים שחיפשו

היות שהיה מהנדס, נשלח גם הוא לנובוסבירסק, לעבוד בתשלובת הנשק החדשה. יפים היה אחראי לייצור רקטות ה"קטיושה", ושולם ייצר כלי רכב. העבודה הייתה מסביב לשעון. את הבית ראו פעם בחודש, וסטלין עצמו היה מתקשר ומאיים על מנהלי העבודה שאם לא יעמדו במכסות הייצור הם יוצאו להורג. כמה שנים אחרי תום המלחמה הצליח שולם למצוא את משפחתו ולהתאחד עמה. הוא עצמו נהרג בתאונה זמן קצר לאחר מכן, אך בנו, שנולד אחרי המלחמה, התחתן עם בתו של יפים, בלי שידעו על ההיכרות בין הוריהם, ובשנת 1981 עלו לישראל. יפים הצטרף אליהם מאוחר יותר. נפטר בירושלים בשנת 2000.

בתחילת המלחמה סיים **חיים (יפים) רוזנגולץ** את לימודי ההנדסה שלו באודסה שלחופי הים השחור, ולמורת רוחו נשלח לעבוד בעיר המרוחקת נובוסבירסק. אבל ההצבה הבלתי אטרקטיבית הצילה את חייו. כשהתחילה המלחמה, כמעט כל משפחתו הקרובה נספתה בהפצצה של ספינה שבה ניסתה לנוס על נפשה מזרחה. באותו זמן, **שולם בוגוסלבסקי** היה ממוקם עם יחידתו הצבאית ליד קייב, מכותר בנאצים, וידע שהנאצים האלה בדרך לאשתו וילדיהם הקטנים בעיר שמאחוריו. הוא גנב משאית, דהר לביתו בקייב, העמיס עליה את משפחתו והסיע אותה לתחנת הרכבת, שם הצליח להעלות אותה על אחת הרכבות שיצאו מזרחה, בלי לדעת אפילו מה היה היעד המדויק שלה, ולאחר מכן חזר לקרב. הוא היה בין המעטים שהצליחו להיחלץ מהכיתור הנאצי, ואף הצליח לחמוק מעונש על הנפקדות.

ליאופולד, המנצח על התזמורת

מפריז הובל ליאופולד במטוס של סטלין היישר לבית הכלא. לאחר מותו של סטלין בוטל גזר דינו של ליאופולד עקב היותו "משולל כל בסיס". הוא חי בפולין וניהל בה מרכז תרבות והוצאת ספרים יהודיים. ב-1974, עלה לישראל (שוב). נפטר בירושלים בשנת 1982 בהותירו אחריו סיפור חיים שעולה על כל דמיון.

כמה חודשים לפני תום המלחמה נחת במוסקבה מטוסו האישי של סטלין, שהגיע מפריז המשוחררת. האיש שיצא ממנו הובל אחר כבוד לבית הכלא "לוביאנקה", הידוע לשמצה, ושם נידון לחמש עשרה שנות מאסר באשמת שיתוף פעולה עם הגסטאפו. זה היה רק עוד יום אחד בחיים בלתי שגרתיים במיוחד. עד פרוץ המלחמה הספיק ליאופולד טרפר לעשות, בין השאר, את הדברים הבאים: להיות פעיל ואיש מחתרת קומוניסטי בפולין, להיות מגורש משם ולעלות לארץ ישראל, להיות מגורש גם ממנה על ידי הבריטים מאותן הסיבות, להיות פעיל קומוניסטי בפריז ולהקים עבור הסובייטים את אחת מרשתות הריגול האגדיות של המלחמה.

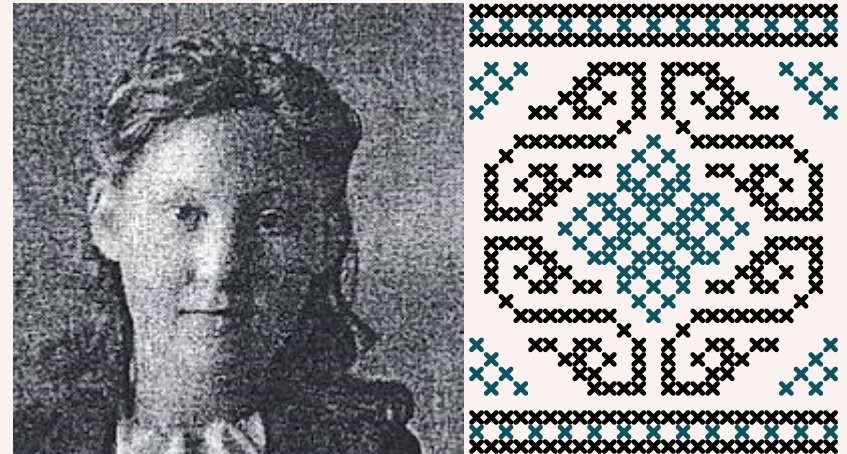
הגרמנים קראו לרשת הריגול הזאת "התזמורת האדומה". במסווה של חברה לשיווק מעילים הפעילה הרשת כמאתיים ותשעים סוכנים ברחבי אירופה, רבים מהם יהודים, והזהירה את מוסקבה מהתקפת הפתע הגרמנית. אך סטלין סירב להקשיב לאזהרה, והנאצים הצליחו במתקפת הפתע שלהם. הגנרל קנאריס, שעמד בראש המודיעין הגרמני, העריך את הנזק של "התזמורת האדומה" במאתיים אלף חיילים גרמנים הרוגים. אחרי מצוד חובק עולם הצליחו הגרמנים לעלות על עקבותיו של ליאופולד. הוא שכנע אותם שבכוונתו לשתף איתם פעולה ונהנה מתנאי כליאה משופרים. באחד הטיולים בחוץ הצליח לברוח לפריז, להצטרף לרזיסטאנס (תנועת ההתנגדות למשטר הכיבוש הגרמני) וליצור קשר עם מוסקבה.

כדי למצוא את החבורות, לאמן אותן ולפקד עליהן. בעקבותיהם באו צוותי משטרה חשאית כדי לאכוף משמעת, ומנהיגי יחידות הפרטיזנים הוזמנו למוסקבה כדי להיכגש עם סטלין. אך עם זאת, עם יחידות רבות לא הצליחו ליצור קשר, והן לא ידעו מה מתרחש מחוץ ליער או לביצה שבה התחבאו.

כאן נכנסה לתמונה החבורה של ליליה. אבא שלה היה קצין בצבא האדום והוצב בבלארוס. כשהנאצים כבשו את האזור, ברח עם משפחתו והתחבא באחד הכפרים, אך הם לא היו כפריים וגם לא בלארוסים, ולכן היו בולטים מדי. אביה השאיר את אשתו ובתו בקרב יחידת פרטיזנים, ובעצמו חזר לצבא האדום כדי למלא את חובתו הפטריוטית. יחידת הפרטיזנים של ליליה הופעלה על ידי הצבא. היה להם מכשיר קשר שבו קיבלו ידיעות שונות. אימא שלה הייתה מדפיסה אותן בעיתון, והוא היה מופץ לשאר היחידות על ידי קשריות, שלעיתים קרובות היו נערות צעירות. ליליה הייתה הקשרית הצעירה ביותר. פעם אחת התחמקה מצלף נאצי שהתחבא על עץ. בפעם אחרת ראתה איך מביאים את גופתו של הנער שהייתה מאוהבת בו בחזרה למחנה. אחרי שעברה תלאות שמספיקות לחיים שלמים, הייתה צריכה לחזור לבית הספר ולהצטרף לכיתה של ילדים צעירים יותר כדי להשלים את החומר.

ליליה נפטרה ברוסיה בשנת 2015. כמה מבני משפחתה חיים בישראל.

בתום המלחמה, ליליה בוקאנובה הייתה צריכה לחזור לבית הספר. היא פיגרה בחומר הלימוד, אבל הייתה לה סיבה טובה: את הזמן שהייתה אמורה להעביר בהכנת שיעורים במתמטיקה היא העבירה בפעילות ביחידת פרטיזנים.

כשהייתה בת 13, בכל בוקר נהגה לחגור את האקדח שלה ולצאת ליערות בלארוס. שם הייתה מתחמקת מסוירים נאציים ומחפשת יחידות פרטיזנים כדי להביא להם את העיתון היומי.

לאחר פרוץ המלחמה, הבין השלטון את הפוטנציאל שטמון באותן חבורות של אזרחים וחיילים שנתקעו מאחורי קווי הצבא הגרמני, ופעל כדי להפוך אותן לכוח לוחם יעיל. קצינים הוצנחו ביערות ובהרים

יליזבטה, הנערה ששרדה את הרעב

המצור (בלוקדה) על לנינגרד הוא אחד הסיפורים האפיים של המלחמה והטראגיים שבהם. הוא נמשך כמעט תשע מאות ימים, בין ספטמבר 1941 לינואר 1944, וגבה את חייהם של קרוב למיליון בני אדם. המצור על לנינגרד נועד לא רק כדי לכבוש את העיר אלא כדי למחוק אותה ואת תושביה מעל פני האדמה. שכן לנינגרד, שנחשבת לבירת התרבות וההשכלה הרוסית ונקראת היום בשמה המקורי סנקט-פטרבורג, אינה רק עיר, אלא גם סמל.

יליזבטה אבר הייתה בת 17 כשהמצור התחיל. היא בדיוק סיימה את לימודיה בתיכון ואימא שלה נסעה לשכור להם בית קיץ בחיק הטבע, כפי שהיה מקובל שם. אבא שלה, שהיה בן 44, גויס לצבא כמו גם רוב בני כיתתה. רובם לא שבו. היא עצמה הצטרפה לקבוצה שעשתה משמרות על הגגות כדי לאתר פצצות תבערה קטנות שהגרמנים נהגו להטיל על העיר ולהשליכן למטה ולכבות אותן. אך ההפגזות היו רק ההתחלה. הרוצח הגדול היה הרעב. בשיאו של המצור אנשים אכלו כמעט כל דבר: חיות מחמד, חולדות וחרקים, ואפילו חלקים מגופות של אנשים שמתו והיו פזורות בשטח. שכן כפי שכתבה המשוררת היהודייה-סובייטית ורה אינבר: **"לא זו בלבד שלא נותרו משאיות כדי לנסוע (להוביל את המתים) לבית הקברות ... לא נותר דלק במשאיות. והעיקר - לא נותר לחיים כוח לקבור את המתים"**.

אסורים בברה"מ, הופתעו למצוא אצל יהודים ששמרו אותם אפילו בחורפים הקפואים של המצור. המצור הוא גם סיפור של קצוות. בזמן הרעב נהנו בכירי המפלגה מחנויות וממסעדות מיוחדות, שלא היו נגישות לחבריהם האזרחים שגוועו ברעב. יליזבטה סיפרה על שני קצינים שקיבלו פרס: ארוחה באחד מחדרי האוכל המיוחדים של אנשי המפלגה. כשאחד הקצינים שאל אם אפשר לקחת מעט מזון לבני משפחתו הגוועים ברעב, ענו לו שיאכל ואז שישכח את מה שראה שם. ולכן הוא הלך לשירותים וירה בעצמו.

משפחתה של יליזבטה שרדה את הרעב משום שאימה עבדה בבית חרושת למזון בהמות והייתה מביאה מהתערובת היבשה הביתה. הם היו מערבבים אותה במים, לשים אותה בצורת לחמניות שטוחות ומשאירים על האח לחימום, כדי שתהיה אכילה. גם הקור המקפיא של העיר הצפונית אחראי לקורבנות רבים. אנשים שרפו כל מה שניתן היה כדי להתחמם: רהיטים וספרים נשרפו ראשונים. אך לא כל הספרים נשרפו. כשלושים שנה אחרי המלחמה, פעילים ציונים שחיפשו ספרים כדי ללמוד מהם על תרבות והיסטוריה יהודית והיו

”

**ז'ניה מתה ב-24 בדצמבר בשעה 12:00 בבוקר, 1941.
סבתא מתה ב-25 בינואר. 3 אחר הצהריים, 1942.
ליוקה מת ב-17 במרץ ב-5 בבוקר, 1942.
דוד וסיה מת ב-13 באפריל ב-2 בלילה, 1942.
דוד ליושה ב-10 במאי ב-4 אחר הצהריים, 1942.
אמא ב-13 במאי ב-7:30 בבוקר, 1942.
הסביצ'בים מתו.**

”

**כולם מתו.
רק טניה נשארה.**

**על המתרחש במשפחות שלא היו להן הקצאות
מיוחדות של מזון אפשר ללמוד מיומנה הקצר
של טניה סביצ'בה בת ה-12 שכולל את השורות
המצמררות הבאות:**

טניה פונתה מהעיר לבסוף, אך הרעב פגע בבריאותה ולאחר זמן קצר היא מתה. פינני האזרחים מהעיר נעשה ב"דרך החיים". נתיב מסוכן על שכבת הקרח שכיסתה את אגם לדוגה ושדרכו הגיעה לעיר מעט אספקה. גם יליזבטה אבר ומשפחתה פונו בדרך זו ולאחר מכן עשו את דרכם מזרחה ברכבת משא צפופה. הנסיעה לקחה חודש ימים.

הבלוקדה היא לא רק סיפורו של סבל אנושי אלא גם סיפור ניצחונה של הרוח האנושית. גם בחודשים שבהם הקיום האנושי התכווץ להישרדות של יום אחד נוסף ברעב ובקור, היו מי שנלחמו על הדברים שהופכים אותם לבני אדם: דימיטרי שוסטקוביץ' הלחין את הסימפוניה השביעית "לנינגרד"; עובדי מוזיאון ההרמיטז' עמלו על פינני יצירות האמנות למקום מבטחים מחוץ לעיר וכאלפיים אקדמאים, סופרים ואמנים המשיכו בעבודתם לאור נרות במרתפים מחוסרי החשמל. כוח עמידתם של אזרחיה ומגיניה היה מהדברים שסייעו לשנות את מהלך המלחמה.

יליזבטה אבר עלתה עם משפחתה לישראל ומתגוררת במעלה אדומים.

רק סבתא אחת נשארה לי // אריק אבר

רק סבתא אחת נשארה לי

יושבת על הספה בבית אבות במעלה אדומים

מחכה שהטלפון יצלצל

העתיד צופן לה רק את זה.

אני קופץ לבקר אותה מדי פעם

לא מספיק

אני לא רוצה שהיא תסתכם לי לעשר שורות של מידע כמו שיש לי על הסבים האחרים

אז אני מקשיב לסיפוריה

שתמיד מתחילים ומסתיימים במלחמה הגדולה

זאת שקטפה את נעוריה

מעוטרים בכיסות מידע על קרובים רחוקים שהרוח כיזרה ברחבי הגלובוס

ואני מביא לה ידיעות מהעולם שבחוץ

פעם הבאתי לה סושי

היא התעניינה

פעם אחרת הפעלתי אפליקציה של מערכת תופים והיא תופפה

והתפלאה

עבורה הגיבוי האוטומטי של אנשי הקשר שלי לג'מייל זאת חידה בלתי ניתנת לפתרון.

"המוות?" היא עונה לי בשאלה

"בטח שאני מכחדת מהמוות

מכחדת שיכולים לקבור אותי בחיים בטעות."

זה פחד מוחשי עבורה

"טוב שהמוות בא פתאום ולא מתגנב אליך לאט לאט

אצלנו בקומה מתו השנה אנשים אחד אחד

חלקם חיכו לו זמן רב מדי

טוב ללכת כמו בעלי

במסדרון

או כמו סבא פיטר

הלך לישון ולא קם

זה מה שאני מאחלת לעצמי."

אני יוצא ממנה ומבטיח שאתקשר אליה כל יום

מה זה כבר דורש ממני? 3 דקות של שיחת טלפון עלובה?

אבל שוב ושוב אני נסחף למערבולת נבכי חיי

משאיר את סבתא על הספה במעלה אדומים

בראייתה האחרונה

פותרת תשבצים.

ראיסה סיניצינה מחולון, שירתה כאחות במהלך המצור על לנינגרד. עוטרה במדליה על הטיפול באלפי חיילים ואזרחים.

השוואה ברית המועצות

כארבעה מיליון יהודים חיו בשטחים שנשלטו על ידי ברית המועצות לפני השואה. מסיבות היסטוריות, רובם חיו באזורים המערביים של ברית המועצות: אוקראינה, בלארוס והמדינות הבאלטיות של היום. באזור הזה, שבחלקו צורף לברה"מ ממש לפני המלחמה בעקבות הסכם ריבנטרופ-מולוטוב, חי הריכוז הגדול ביותר של יהודים בעולם והם גם היו הראשונים לספוג את מלוא עוצמתה של התקפת הפתע הגרמנית על ברה"מ. בשלבים הראשונים של המלחמה, המערך של הצבא האדום התמוטט והוא נסוג במהירות. רק כשנתיים מאוחר יותר, הצליח הצבא להתארגן מחדש וקרב סטלינגרד המפורסם שהסתיים בסוף 1943 סימן את המעבר מהגנה להתקפה. וכך, הצבא האדום שב לשטחים מהם נהדף קודם לכן על ידי הגרמנים והמשיך להתקדם מערבה דרך פולין לגרמניה, עד שהגיע לברלין, שבה קיבל את כניעת גרמניה הנאצית לצד בעלות הברית האחרות. אך שמחת הניצחון לא הייתה שלמה. בדרכם, החיילים ראו את סימני ההרס והמוות שהשאירו אחריהם הנאצים. היהודים שבין החיילים לא יכלו שלא לשים לב לשינוי עמוק נוסף: מתוך המוני היהודים שבמשך מאות שנים היו חלק בולט בנוף האנושי של האזור, רק מעטים נותרו. הם גילו את השואה. עם הכוחות המתקדמים נמנה הסופר הידוע וסילי גרוסמן, ששירת ככתב צבאי. הוא תיאר את הדברים כך בחיבורו "אוקראינה ללא יהודים":

נרצחו כל בעלי המלאכה הזקנים והאומנים המנוסים: חייטים, כובענים, רצענים, פחחים, צורפים, צבעים, פרוונים וכורכי ספרים. נרצחו הפועלים: הסבלים, המכונאים, החשמלאים, הנגרים, הבנאים והשרברבים. נרצחו בעלי העגלות, מפעילי הטרקטורים, נהגי המשאיות ועושי השידות. נרצחו שואבי המים, הטוחנים, האופים והטבחים. נרצחו הדוקטורים: רופאים כלליים, רופאי שיניים, מנתחים וגניקולוגים. נרצחו המדענים: בקטריולוגים, ביוכימאים, ומנהלי המרפאות האוניברסיטאיות. נרצחו המורים להיסטוריה, לאלגברה ולטריגונומטריה. נרצחו המרצים, הפרופסורים החברים, בעלי תוארי מאסטר ודוקטור. נהרגו המהנדסים האזרחיים, האדריכלים ומתכנני המנועים. נרצחו מנהלי החשבונות, רואי החשבון, אנשי המכירות, סוכני האספקה, המזכירות ושומרי הלילה. נרצחו מורי בית הספר היסודי והתופרות. נרצחו הסבתות שידעו כיצד לסרוג גרביים, לאפות עוגות טעימות, לבשל מרק עוף ולהכין שטרודל תפוחים עם אגוזים, וגם הסבתות שלא יכלו לעשות אף אחד מהדברים הללו אלא רק לאהוב את ילדיהן ואת ילדי ילדיהן. נרצחו הנשים שהיו נאמנות לבעליהן וגם הנשים המופקרות.

נרצחו הנערות היפות, הסטודנטים הרציניים והילדות הצחקניות. נרצחו התמימים והשוטים. נרצחו הגיבנים, נרצחו הזמרים, נרצחו העיוורים, נרצחו החירשים, נרצחו הכנרים והפסנתרנים, נרצחו בני השנתיים ובני השלוש. נרצחו הגברים בני השמונים שענייהם מעוננות, אצבעותיהם השקופות קרות וקולותיהם רכים כמו נייר מרשרש. ונרצחו התינוקות הבוכים, היונקים משדי אימם עד הרגע האחרון ממש.

גרוסמן ידע מה היה שם קודם משום שהוא עצמו נולד באוקראינה, בעיר ברדיצ'ב. לאחר שסיים את בית הספר התיכון עבר למוסקבה כדי ללמוד כימיה אך בסופו של דבר נעשה לסופר. הוא היה נחוש להביא לידיעת העולם את שואת היהודים ולכן, יחד עם הסופר והמשורר הנודע איליה ארנבורג אסף עדויות על השואה בשטחי ברית המועצות ותיעד אותן בחיבור בשם הספר השחור. אך שואת היהודים לא התאימה לאתוס של המלחמה כפי שהמדינה רצתה לעצב אותו ולכן הספר נאסר לפרסום. רק קטעים ממנו הוברחו ופורסמו בארצות הברית ובישראל וסיפורה של שואת יהודי ברית המועצות נותר מוכר כחות מאשר סיפור השואה במקומות אחרים עד עצם היום הזה.

טיפול // אלקס ריף

סבא שלי היזה וטרן
שתי חזיתות, שני אותות מלחמה
ומשפחה אחת מתה.
אני התגיסתי לצה"ל
מצטינת טירונות, בוגרת קורס קצינים,
יושבת אצל הקב"ן:
את צריכה לטפל בקשר עם אבא.
אבא שלי לא התגיס לצבא,
שחדו חבר מפלגה והוא הלך לאוניברסיטה.
בחדשים הראשונים בארץ
כשהוא היזה חוזר מהעבודה,
צועק על אמא את שצעקו עליו
ואז שותק עלי את ששתק מולם.
ארבעה שקלים ושבעים אגורות אני משלמת
על כל דקת שתיקה
אצל הפסיכולוגית, היא חוזרת:
את צריכה להפרד מאמא.
כשספרתי לאמא שלי עליה אמרה

אצלנו זה לא היזה נהוג.
ואז בקשה, אם אוכל
לבדק כמה עולה לשריין עבורם
חלקת קבר זוגית
בבית הקברות בנתניה.
אמא שלי בכלל רצתה להגר לגרמניה
אבל אבא שלה אמר
רגלי לא תדרוך.

מתוך "ארורים והרורים" //

ויקטור אסטאפייב

הייחודיות של תחום האמנות הזה היא זו ששימחה את אנשי הצבא. החבר'ה כבר ידעו אצל איזה צלם יוצאו תמונות יפות יותר, ועמדו אליו בתור. הלוחמים הצעירים והחגיגיים עוד לא ידעו שרבים מהם יישארו בבתי הולדתם במסגרות תוצרת בית, באלבומים של כלותיהם, כתמונה היחידה שצולמה לפני החזית. כאשר דמותו של הבן, האח או החתן נשכחת, הוא ייזכר לפי הצילום הזה כיפה הבלורית והתואר.

"יחידות המתנדבים הלא חמושות נשרפו בקרבות על מוסקבה, הארמיות בעלות היכולת הצבאית חוסלו ליד וורונז' ובסטלינגרד אחרי שאנשים חסרי ניסיון ולא מאומנים נזרקו מהקרונות ישר לקרב, ורק עכשיו נזכרו והבינו שאי-אפשר להמשיך להילחם ככה. רוסיה עלולה שלא להספיק לצורך השמדה ארוכת שנים וחיסול כולל, והיא, אמא שלנו, איננה באר חסרת תחתית!",
הסביר מאיור זארובין לגנרל לאחונין.

"יחידות הצבא הנועזות שלנו, בעודן שוברות את כוחות היריב הרבים יותר, מנהלות קרבות עקובים מדם בכל החזיתות", פתח באיטיות, כאילו שוקל כל מילה, קפטן מלניקוב. **"האויב הגיע עד הוולגה, וכאן, לחופי הנהר הרוסי הגדול, הוא ימצא את מקום קבורתו הסופי והמוחלט..."**

קולו של הקומיסר נעשה בטוח יותר ויותר ככל שהוא דיבר, וכל הרצאתו הפכה לכה ודאית ומשכנעת, עד שנותר רק להתפלא: איך הגרמנים הצליחו להגיע עד הוולגה, כאשר לפי כל הנתונים הצבא האדום הנועז היה צריך לרמוס את שדותיו של האויב, לדרוס ולמוטט את המאחזים הפשיסטיים. חוסר הבנה ותו לא! אחיזת עיניים. שיבוש. מכים באויב באכזריות! עובדים בעורף בגבורה! חושבים כמו שמורה המנהיג והמפקד העליון! כוחות אינסוף! מקפידים על הכללים! אנו מאוחדים ובלתי מנוצחים!... והנה, כתאום - האויב על גדות הוולגה, בפאתי מוסקבה, בפאתי לנינגרד, חצי מדינה וחצי צבא כאילו נאכלו ע"י פרות בשדה, מי טוחן את מי - לך תנסה להבין בלי בקבוק של חצי ליטר.

בהבינו היטב שאין לו איך לתגמל את החבר'ה הערמומיים האלה, שלא ידעו רחמים או עדינות בחייהם, חוץ מאשר באמצעות הסיפורים על חיי האגדות המלהיבים של גיבורים ספרותיים שונים, ואסקוניאן, מתחמם בין חבריו לנשק על הדרגשים הצפופים, סיפר על הרוזן ממונטה כריסטו, על הקאוואליר דה גרייה, על מלכים ומלכות, על נסיכים ונסיכות, על פיראטים איומים ועל גברות אציליות שכובשות ושוברות את לבבות מאהביהן. ילדי הפועלים, האיכרים, המיושבים בכפייה, אנשי הפרולטריון, עוברי האורח, הגנבים, הרוצחים, השיכורים, שלא ראו מעולם שום דבר אנושי שלא לדבר על יפה בחייהם האזינו בהתלהבות לאגדות על עולם מפואר, באמונה מוצקה שהכול באמת היה בדיוק כמו שמתואר בספרים, ואולי אפילו איפשהו עדיין מתקיים כך.

לילה אפל // מילים: א.א.פטרוב (תחת שם העט ולדימיר אגאטוב)
לחן: ניקיטה בוגוסלובסקי

לילה אפל....

רק כדור מדי פעם שורק
ורוחות מזמרות בחושים
צץ כוכב בשמים

אהובתי

לא נרדמת בליל האפל
ותינוק מנמנם לצדה
ודמעות בעינים

כמה אני

את עיניך אהבתי תמיד
בחלומי
גם כעת אנו יחד שנינו

לילה אפל

וארץ הוא בינינו מפריד

ערבה חשוכה כההום

משתרעת בינינו

יקירתי

כך בוטח ובך מאמין
אמונה זו שומרת עלי
אור בחשך תראה לי

לא אפחד

אעמד מול המות חסין
כי אדע: לא תפקירי אותי
לא חשוב מה יקרה לי

מות אכזר

מסתובב משוטט בשדות
הוא מעלי
מרחף מתקרב כל רגע

את לצדי

את נשארת ערה בלילות
ואצא ללא פחד לקרב
ואחזר ללא פגע.

מרוסית – ח"כ יורי שטרן ז"ל.

שלום בוגוסלבסקי – עורך החוברת
פולה ברקן, ז'ניה פרומין, נדב אורן, סטס מרדכיב
וויקי אברמוב שסייעו באיסוף החומרים.
סימון שכטר וד"ר דני אורבך על הייעוץ
חן פסס – עיצוב גרפי

תודות לארגונים השותפים:

'הבריגדה התרבותית מבית דור 1.5' בניהול פולה ברקן
'מדור לדור' בניהול סטס מרדכיב
הלו"ז העברי בניהול חלי טביבי ברקת מבית סנונית

התמונות באדיבות:

ויטאלי פרידלנלד חיון | דימטרי שמטקוב | ז'ניה פרומין
| אלקס ריף | לורה טלינובסקי | בוריס לבנשטיין | ויקי
אברמוב | מאשה כרילוצקי | נתיב – המרכז הלאומי
לזהות וגיוור | דוד טברסקי – דבר העובדים בארץ ישראל
| פרויקט מבצע וטרן של 'הבריגדה התרבותית', 'דור
1.5' | 'מדור לדור' | ויקיפדיה | ויקטור אולחובסקי | אלי
גולוסובסקי | עמוד הפייסבוק "וטרנים" – גיבורי מלחמת
העולם השנייה "Heroes of ww2".

**תודות לגופים והארגונים שליוו בפיתוח התוכן את פרויקט
"מבצע וטרן" של הבריגדה התרבותית:** ארגון חיילים ופרטיזנים –
נכי המלחמה בנאצים, ברית ותיקי מלחמת העולם השנייה, ארגון
מס"ע, עמותת הורים לצברים, עמותת עתיד במדבר, מוזיאון בית
לוחמי הגטאות, מוזיאון הלוחם היהודי במלחמת העולם השנייה,
אלי גולוסובסקי ועמוד הפייסבוק בניהולו "וטרנים" – גיבורי מלחמת
העולם השנייה "Heroes of ww2".
לתומכים במבצע וטרן : קרן שוסטרמן ROI, יד ושם עם קרן ג'נסיס
ועמותת שחרית.

תודה לצוות הבריגדה התרבותית שבזכותו מבצע וטרן נוצר:

ברי רוזנברג, אלקס ריף, פולי שרונוב, אנה פרוביז, אליה גרינפלד,
דנה סגל, אלבינה צ'יזק ואנה מישל.

**תודה לשותפים ולתומכים במיזם 'הלו"ז העברי' - קובעים
מועדים לדורות' מבית סנונית, מייסודה של האוניברסיטה
העברית ובתוכם קרן אבי חי, הפדרציה היהודית ניו-יורק,
משרד החינוך – אגף מורשת, ו'כל ישראל חברים'.**

© כל הזכויות שמורות לכותבים, למיזם ה'לוי'ז העברי מבית סנונית ולברית התרבותית מבית דור 1.5 - אין לשכפל להעתיק או להפיץ ללא אישור.